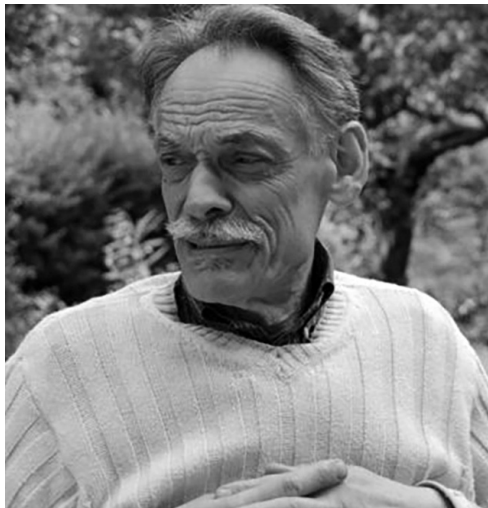

**ПРОФ. ДР СТЕВАН К. ПАВЛОВИЋ (PAVLOWITCH)
(1933–2022)**

Професор емеритус Универзитета у Саутемптону (Southampton, England), историчар Стеван К. Павловић преминуо је 24. јануара 2022, у кругу породице, на Маурицијусу, где је провео последњих шест година свог живота.

Овај истакнути професор балканске историје на британским универзитетима био је све до 90-их слабо познат у средини у којој је рођен давне 1933, у једној од истакнутих београдских породица оног времена. Тек поједини зналци историје Другог светског рата и повратне српске и југословенске емиграције знали су за његов стручни рад, као и за радове његовог оца Косте С. Павловића.

Модерну српску државност није уздигло некадашње племство, већ сеоски угледници, породице устаничких вођа и трговачки слој предузимљивих патриота. Да би се разумела самосвест, ширина и култура професора Павловића, није довољно знати његов британски животопис или рад његовог оца уз кога је стасавао. Знани корени су дубоки и данас „Кућа Павловића“ на београдском Дорћолу дочарава ту вертикалу везану за обнову Србије, раст Београда и стварање Југославије, како у политичком тако и у привредном и културном смислу. О значају предака сведоче и бројне биографије у савременом *Српском биографском речнику* Матице српске. Зачетник лозе, Стеван, био је познати крагујевачки трговац, а већ његов син

Коста високи државни чиновник, начелник Крагујевачког и на крају Београдског округа те један од оснивача Београдске задруге. Већ у трећој генерацији срећемо Стевана, српског дипломату, „Паризлију“, који тамо завршава Правни факултет. Стеван је као дипломата био сведок српско-француских односа, руководилац евакуације Архива МИД-а у току Великог рата и шеф кабинета првог министра иностраних послова Трумбића. Његов син Коста кренуо је очевим стопама и био дипломата, шеф кабинета министра Војислава Маринковића, а у рату кабинета Душана Симовића, потом Слободана Јовановића и први секретар Краљевског посланства у Великој Британији до краја рата. Касније ће остварити књижевну и професорску каријеру на Универзитету Кембриџ. У породици су биле и истакнуте архитекте или уметнице као чувена Лепосава Бела Павловић.

Стеваново школовање започело је у Букурешту, где је његов отац Коста био на дужности у југословенској амбасади. Ту их затиче рат и цела породица се евакуише и на крају стиже у Лондон, у коме млади Павловић наставља школовање.

Одрастање уз књиге, рукописе и разговоре са оцем и његовим старијим савременицима није могло бити подстицајнија основа за започињање каријере историчара, једног човека који ће разумети значај знања у мору предрасуда не само у земљи порекла, на Балкану, него и у земљи одрастања, Империји на заласку, али и земљи традиција које обликују генерације савремених и будућих политичара, дипломата, писаца, професора и новинара. Историју ће студирати на универзитетима у Лилу, Паризу (Сорбона) и на Краљевском колеџу Универзитета у Лондону (King's College, University of London). Дипломирао је 1956. године. Потом је уписао последипломске студије на Школи за словенске и источноевропске студије Универзитета у Лондону. Наслов његове тезе је био „Успостављање српско-енглеских дипломатских односа и ривалство Русије и Енглеске на Балкану током 30-их година 19. века“. Ментор му је био Хју Ситон-Вотсон (Hugh Seaton-Watson), син чувеног Роберта и Филис (Phyllis Auty). Дејан Ђокић је забележио казивања Павловића о Ситону-Вотсону тим поводом: „Разговарали смо о свему само не о тези и обично сам ја плаћао рачун јер би Ситон-Вотсон редовно заборављао новчаник.“ Сећао се да су најчешће причали о француској и италијанској уметности те историји Византије. Колико је Фелис Оти, касније писац Титове биографије, имала утицаја на рад Павловића немамо података, али претпостављамо да је потоња књига Стевана Павловића „Тито – преис-

питивања“ била на неки начин одговор на њену књигу која је била у духу Черчилове ратне политике. У сваком случају, Оти му је помогла да поправи енглески, који је тада био још под утицајем француског.

Један од његових професора у Лондону био је Мајкл Хаурад (Michael Howard), утемељивач савремене војне историје и касније професор на Јејлу и Оксфорду (Yale, Oxford). Он је забележио у својим мемоарима *Captain Professor* (2006) да је Стеван Павловић био један од његових првих студената који је касније остварио успешну академску каријеру.

Зналац језика, вероватно из финансијских разлога прекида 1958. докторске студије и почиње да ради за шведску компанију Атлас Копко (Atlas Copco). Премешта се у Стокхолм и живи на релацији између шведске престонице и Милана. Због обавеза свој већ завршени рад предаје као магистарску тезу и неколико година касније објављује као књигу. Средином 60-их враћа се у Велику Британију и посвећује каријери историчара. Био је 1965. изабран за доцента на Универзитету у Саутемптону (јужна Енглеска), где ће провести радни век до пензије 1996. Такође, наредних година је био гостујући професор у Паризу и Фиренци. После пензионисања добио је почасни докторат на Универзитету Кингстон у Лондону.

Поред чланака у бројним часописима у свету, научних интервјуа и критика, а међу њима и Ђуретићеве књиге *Југословенска ратна драма*, објавио је више монографија, збирки радова, приређивао је за објављивање документарну грађу. Међу најчешће навођене радове спадају: *Anglo-Russian Rivalry in Serbia, 1837–1839* (Paris, 1961); *Bijou d'art* (1978); *Unconventional Perceptions of Yugoslavia, 1940–1945* (1985); *The Improbable Survivor: Yugoslavia and its Problems, 1918–1988* (1989); *Tito, Yugoslavia's Great Dictator: A Reassessment* (1992); *A History of the Balkans, 1804–1945* (1999); *Serbia: The History behind the Name* (2002); *Hitler's New Disorder: The Second World War in Yugoslavia* (2008, 2020). Приредио је за штампу дневнике свог оца Косте под називом *Ратни дневник 1941–1945*, (2011).

После *Историје Балкана 1804–1945* (2001), у Србији су преведене са енглеског и његове последње две књиге: *Србија – Историја иза имена* (2004) и *Хитлеров нови антипоредок: Југославија у Другом светском рату* (2009). Такође, са француског је преведена биографија уметника и кнеза Божидара Карађорђевића: *Божид'арт. Историје живота, дела и окружења Божидара Карађорђевића, париског уметника и балканског кнеза 1862–1908* (2012).

Био је сарадник нашег часописа *Токови историје*. На енглеском језику објављен је његов, испоставило се, последњи интервју са капетаном Дјуеном Т. Хадсоном, званим Бил, важним сведоком за историју рата у Југославији („D. T. Hudson 1910–1995. A Depressed Witness of the First Civil War in Yugoslavia“, *Tokovi istorije* 1–2/1995) и „28. jun 1948: Raskol i njegove posledice za istočnu Evropu“, *Tokovi istorije* 1–4/1999.

Уз сву углађеност и коректност у академском и друштвеном опхођењу, професор Павловић није могао да оћути пад академског морала и шарлатанство подстакнуто инструментализацијом балканске кризе 90-их. Одговорио је својом књигом *Историја Балкана*, а посебно и отворено у поговору књизи која је изашла 1999. Тада је упозорио да су новине биле спремне да затраже од историчара који желе брзу зараду да пишу колумне инстант историје, да покажу да је балканска историја само један непрекинути низ догађања одавно предодређен као какво проклетство. Врхунац у том жанру, писао је он, био је рад Роберта Каплана. Истовремено је замерао балканским историчарима слабо познавање суседних историографија и несагледавање ширег контекста, а западним историчарима набеђени покушај да издвоје поједини народ и земљу изван контекста и онда крену у објашњења. Павловић је истицао да је услов за доброг и објективног историчара да прихвати кредо да је постизање објективности илузија, али да је напор да се она достигне – свакодневна дужност.

Примећено је да је поседовао искреност и скромност, људску топлину равну његовом аналитичком уму. Његова велика ерудиција, управо због наведених личних особина, није сараднике или саговорнике чинила несигурним и стварала код њих осећај мање вредности. Брзо су стицали уверење да се ради о правом хуманисти и радиовали су се сваком новом сусрету, сарадњи и комуникацији. О томе и сами можемо да посведочимо. Са професором Павловићем успоставили смо контакт давне 1994. године поводом наше књиге *Војска Краљевине СХС/Југославије 1922–1935*. У Београду нас је посетио његов рођак архитекта Драгослав Павловић и замолио за два примерка књиге за Стевана. Следили су сусрети и преписка. Стизале су нам књиге, а ми смо узвраћали. На неким београдским промоцијама смо се наново сретали. Сматрао је важним појављивање књиге о генералима и адмиралима Краљевине. Делили смо исто мишљење о многим перјаницама ревизије историје Срба и Југославије од 90-их наовамо. Поменимо Неола Малколма из Британије или Грима-Жакињона из Француске. Сачувана писма и дописнице, увек налив-пером и црним

мастилом, адреса латиницом, садржај ћирилицом, сада чине посебан свежањ успомена. Поред књига, обрадовао нас је пажњом и поклоном микро-филмова из француског дипломатског архива, које смо већ у више наврата користили на добробит српске историографије, али и шире. Био је сјајан домаћин у Лондону. Сусрети као на филму из неког старог времена. Тамни дугачки капут, мала кожна ташна и обавезан штап којим је махао на поздрав. Памтићемо га као осебујну, али драгу појаву на нашем академском и животном путу. Остаје за жаљење да се нисмо упознали још током наше прве посете Универзитету Саутемптон 1979, али смо тада итекако профитирали од збирки литературе коју је он прикупио у универзитетској библиотеци.

Како бележи историчар Дејан Ђокић, а како су га многи с правом доживљавали: „Стеван К. Павловић био је космополита који је говорио да је Југословен по рођењу, Србин по породичном пореклу, Британац по држављанству и Француз по културном афинитету.“

Миле БЈЕЛАЈАЦ